

Suvenumbri koostas Antu Rohtla

Mesipuu

AJALOOST

Mesinduse ajalugu on väga pikk. Meie aladel ulatub ta aega umbes 2000–2500 a eKr, võib olla kaugemalegi, sest mitmes Euroopa keeles ja eesti keeleski olid juba siis kasutusel mõisted „mesi“ ja „meemõdu“. Ajaloolaste hinnangul annavad Euroopa mesinduse ajaloo tunnistust Ida-Hispaanias Cueva de la Arana koobastest leitud kaljujoonistused, mis arvatavalt on tehtud ligi 20 000 aastat tagasi.

Muinasajal oli mesi ainsaks magusa allikaks ja joovastavate jookide lähteaineks. Juba muinasajal kostitas Sakala vanem Lembitu oma külalisi meest valmistatud mõduga. Baltikumi aladel saadi toona mett küll ainult puuõntes elavate mesilasperede rüüstamisest, kuid ajaloo on teada, et Rooma riigis kasutati mesilaste pidamiseks peamiselt vitstest ja savist valmistatud ja mesilastele mõeldud tehiseluasemeid juba ligi 2000 a eKr.

MEEKÜTTIDE AEG

Puuõntes elavate mesilaspere rüüstamist kutsuti meejahiks ja sellega tegelevat inimest meekütiks. Meejaht oligi vanimaks mee hankimise viisiks, mille käigus inimene otsis puuõntes ja kalju-lõheded paiknevaid mesilaste pesi ja rüüstas neid mee saamise eesmärgil. Mesilaspere edasine käekäik meeküttil ei huvitanud. Selleks, et leida metsas mesilaste pesasid, kasutasid nad väga

erinevaid võtteid. Kõige levinumaks oli korjemesilaste jälgimine. Kui mesilase suirakorvikesed hakkasid õietolmuga täituma, oli see märgiks, et mesilane alustab peagi tagasilendu oma pessa. Ilmselt teadsid meekütid ka seda, et mesilane valib tagasipöördumiseks lühima tee ja et see ei ole väga pikk. Mesilase jälitamise lihtsustamiseks püüti ta kinni ning tema tagakeha külge kleebiti vaiguga imeväike udusulgu või ämblikuvõrgu tükike.

Mõnel pool (nt Altai) kasutati mesilaste pesade leidmiseks spetsiaalselt kääritatud peibutusõõta, mis valmistati inimese uriinist ja meest. Sellega niisutatud samblatoridid paigutati metsa alla laiali. Mesilased, imenud oma meepõied peibutusjooki täis, jäid sellest purju. Sel kombel uimastatuna lendasid nad kogu poole madalalt ja aeglaselt ning olid meeküttele hõlpsamini jälgitavad. Aafrika meekütid ei järgi tänapäeval enam mesilast vaid rin „meelindu“, kelle hääliitsused annavad märku mesilaste pesa asukohast. See väike linnuke ise mett ei söö vaid tarvitab toiduks mesilaste vastseid. Seepärast elab ta mesilaste pesade läheduses.

Varakevadel otsisid meekütid mesilaste pesi puhastuslendlusest lumele jäänud roojapekkide järgi. Uuriti ka karude käimisi, sest enamikul neist on kombeks oma valdustes pesitsevate mesilaste pesad aeg-ajalt „üle vaadata“ ja puude tüvedele oma märgid jätta.

METSAMESINDUS

Seoses inimeste arvu ja magusa vajaduse suurenemisega, kasvas ka nõudlus mee järele. Jaht hakkas tasapisi asenduma metsamesindusega. Sel perioodil hakkas inimene juba teadlikult mesilastele sobivate elupaikade leid-

misele kaasa aitama. Selleks säilitati metsa raiumisel vanad õõnsad puud, laiendati nende õõnsusi tarutuura ja spetsiaalse kumarateralise kirve abil, muutes need mesilastele vastuvõetavaks. Õõnestatud puud märgistati pereinimelise märgiga ja sinna sissetulnud mesilaspere muutus eraomandiks. Sellist puud kutsuti mesipuuks. Nimetus on käibel tänase päevani ja eriti Lõuna-Eestis kasutatakse seda inimese poolt valimistatud mesilaste tehiseluaseme kohta. Ka mõiste „jaru“ tähendab Lüganuse mures suurt, lõenäoliselt õõnsat puud, mis sobis mesilaste eluasemeks.

Mõnede andmete kohaselt (F. Linnus) olevat 16. sajandil ühel Eesti mesinikul olnud Alutaguse metsades ligi 1600 mesipuud. Kui paljud neist mesilastega asustatud olid, ei ole teada, kuid üldreeglina tuli metsamesinduse ajal iga asustatud puu kohta kaks tühja.

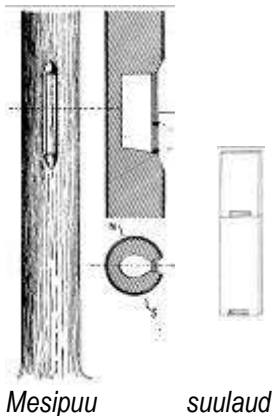
Tühja puusse tulnud sülemit loeti selle inimese omaks, kelle peremärgiga puu oli tähistatud.

Peremärk näitas, et mesipuu kuulus kellelegi ja selle rüüstamist karistati tolle aegsete seaduste kohaselt väga karmilt. Nii loeti Setumaal juba vanal ajal mesipuude rüüstamist suureks jumalavastaseks kuritööks. Ka Rõuge kandis peeti võõraste mesilaste „kiskumist“ muust kuritööst suuremaks patuks. Eesti rahvaluule arhiivist on meie mesinduse ajaloo uurija F. Linnus (1938) leidnud järgmise ülestähenduse: „... Mesi kuuseks nime tab rahvas Kurista mõisa metsas ühte suurt mähdand kuuske. Oma nime saanud ta nõnda: Ennevanast olnud meie esivanemil väga valjud kohtu säädused. Mesi puu varas viidud metsa, lõigati kõht lõhki, köidetud soolika otsa pidi puu külge ja veetud varast nii kaua ümber puu kui sel soolikad otsa said ja mees koolu

maha sattas. Selle kuuse juures tehtud ka nii. Mees varastanud mett ja saadud kätte, nüüd saanud ta oma palga kätte. Sää! ümber kuuse olla seda meest vee- tud soolikaid pidi...".

Kirjeldatud meevaraste karistamise viis oli tuntud ka Poolas, kus see 1616.a metsamesinduse määrustikuga võeti ametlikult kasutusele. Ka 17.saj Saksamaal (Lääne-Preis ja Pommeris) kehtinud mesindusmäärus nägi ette samasugust karistamist. Pole võimatu, et ka eestlaste vanema tavaõiguse järgi karistati meevargaid sama karmilt.

Mesipuude arvukust suurendati peamiselt kahel viisil: – kas uute mesipuude otsimise või uute pesade õõnestamisega sobivatesse puudesse. Uusi tarupuid õõnestati enamasti kevadel. Esmalt raiuti kumerateralise kirvega taru suuauk. Sealtnaudu laiendati õõnt taru uuraga. Töö hõlbustamiseks valiti juba loodusliku õõnega puud. Eelistati mändi, kuid kasutati ka kuuske, tamme, pärna ja haaba. Lõpuks kaeti suuauk nn „suulauaga”, mille alumisse ossa jäi lennuava ja mesipuu oligi valmis. Karude rüüste kartuses õõnestati mesilaste pesad maapinnast sageli 4–10 m kõrgusele. Uued pesad määrati mesilaste ligimeelitamiseks seestpoolt vanadest kärgedest saadud mee ja suira seguga. Suvel, mesilaste sülemlemise ajal, „värskendati” äsja õõnestatud mesipuude lõhna aeg-ajalt angervaksa lehtega hõõrudes. Kui pesa oli „lõhnastatud” jäi üle ainult oodata, et mesilased selle asustaksid.

omandi vastu oli nii suur, et isegi võõras metsas asuv mesipuu muutus selle inimese omaks, kelle peremärgiga see oli märgistatud. Sülemite püüdmisega

Valmis mesipuu, kui selle suuauk oli lõunasuunaline, varjati roheliste puuokstega ja märgistati peremärgiga. Aus- tus teise inimese

polnud palju vaeva, sest mesipuudest läksid sülemid ise tühjadesse tarupuudesse, sageli ka võõrastesse. Metsamesinduse ajal ei pandud seda pahaks, sest oli ju võimatu valvata sadu metsas laiali asetsevaid mesipuid ja jälgida neist väljunud sülemeid.

Metsamesindusest võib juba rääkida kui mõnes mõttes mesilaste pidamisest, sest mesilastest tühjaks jäänud tarpuud puhastati vanadest kärgedest, kraabiti puhtaks ja „lõhnastati” uuesti. Sama tehti ka mesipuudega, kus pered olid jäänud kiratsema. Viletsad pered hukati, pesad puhastati ja need jäid lühemaks või pikemaks ajaks uusi asukaid ootama.

Üldiselt ei kulutanud tolle aja mesinik perede hooldamisele palju aega ja mee saaki püüti suurendada peamiselt uute tarupuude õõnestamise ja suurema arvu sülemite püüdmisega.

Tänapäeva lugejat huvitab ehk ka toona- sed meesaagid, kuid sellele saab anda ainult kaudse ja tuletatud vastuse. Nii väidab F. Linnus (1938), et keskmiseks meesaagiks võis olla umbes 10–12 kg puu kohta, lisades samas, et karjamaade (korjemaade A.R.) avaruse tõttu võis see ehk suuremgi olla. M. Karelsoni (1981) arvates oli 17.saj mainitav 4-naelane (1 nael = umbes 400 g) maksimum mesipuu kohta, käsitatav kümnisena (kümnis on 1/10 saagist), millest tulenevalt võis mesipuu keskmine saak olla üks puud (vana kaaluühik, mis võrdub umbes 16 kg).

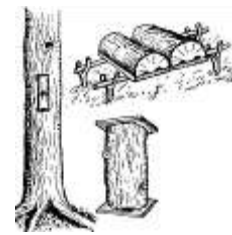
Omandiõigust mesipuudele kaitsti väga karmilt ja sageli põhjustas just omandiõigus tülisid naabrite ja isegi naaberkülade vahel. Eriti sagedased olid tülid Vastseliina ja Pihkva vahelistes „meemetsades” pärast, nii et Eesti talupojad pidid mesipuude rüüstamise vältimiseks maksma Pihkva vürstile spetsiaalset „meemaksu”. Seoses sisemise võimuvõitlusega Vanal-Liivimaal ja suhete halvenemisega Venemaaga, katkes meemaksu maksmine 1503.a paiku. Kui Liivimaa delegatsioon läks 1554.a Moskvasse vaherahu lepingu pikendamise tingimuste üle läbi rääkima, nõudis Vene pool tagasiulatavalt (alates 1503.a), meemaksu tasumist, ähvardades keeldumise korral sõjaga. Saavutatud kokkulepe

muidugi ei säästnud Liivimaa sõdadest, mille tagajärjel sai tugevasti kannatada ka Baltimere maade mesindus.

PAKKTARUD

Kuna metsades asuvaid tarupuid oli raske kaitsta nii inimeste kui ka loomade rüüste eest, hakkas metsamesindus tapsi asenduma pakktaru mesindusega. Pealegi hakati 18.sajandil seadusega piirama uute tarupuude õõnestamist riigi- ja mõisametsades. Kolmandaks metsamesinduse taandumise põhjuseks oli suurenenud metsaraie ja seoses sellega tarupuudeks sobilike puude arvu järsk vähenemine.

Üleminek metsamesinduselt pakktaru mesindusele algas Baltimaades juba 16.sajandil ja kestis mõnes kohas kuni 20. sajandi alguseni.

Tarupuu ja pakktaru

Pakktarude valmistamiseks valiti südamiküdanikust kahjustatud haava, pärna, hiljem ka kuusepuu tüve jupid pikkusega 3–4, vahel ka 5 jalga.

(1 jalg = 12 tolli = 30,48 cm). Kui pakktarude pikkus oli tavaliselt 3–4 jalga, siis nende läbimõõt sõltus suuresti saadaolevast materjalist, mistõttu pakktaru õõne läbimõõt võis ulatuda 10–15 tollini. (umbes 25–35 cm).

Nagu kasvavate mesipuude puhulgi, raiuti pakktaru ühte külge suulaua, mis kaeti suulauaga. See koosnes kahest osast. Suulaua mõlemasse ossa raiuti lennuava. Nii oli juba toona tegemist ülemise ja alumise lendlaga. Mee võtmisel, tavaliselt sügisel, kui korje oli lõppenud ja pesas hauet polnud, eemaldati alumine suulaud ja sealt lõigati välja kärjed, milleni ulatuti. Ülemise osa kärjed jäeti mesilastele talvesöödaks. On huvitav märkida, et mõnede pakktarude puhul moodustas suulaua ülemine osa suulaua pikkusest 2/3, alumine aga 1/3. Võis olla ka vastupidi, suulaua alumine osa oli ülemisest pikem. Erinevused olid tingitud sellest, et metsarikkamatel aladel, kus meesaak oli arvatavasti suurem, kasutati pakktarusid, mille suulaua alumine

osa oli ülemisest pikem, meesaagi poolt vaesematel aladel aga vastupidi, alumine suulaud oli ülemisest lühem.

TARUD

Ajapikku muutub ka pakkтары õõs neljakandiliseks. Taru lakke raiutakse avaus, mis võimaldab meesaagi paigutamiseks peale asetada kas laudadest kokkulõõdud kasti või puutüvest õõnestatud magasin.

Aastal 1782 soovitas Friedrich Wilhelm von Willmann (1746–1819) oma raamatus „Juttud ja Teggud kui ka Monningad Öppetussed mis maiapidamise pärrast tarvis lähtvad” valmistada mesipuud laudadest „nelli kantlikkud.” Kui nüüd keegi arvab, et korpustaru on uus ja kaasaegne, siis ta eksib. Nii on isegi Eestimaal, täpsemini Saaremaal leitud 19. sajandist pärit pakkтарыsid, mis seisid koos kolmest üksteise peale asetatud osast.

Mitmekorpuseliste tarude kasutamisest annavad tunnistust ka mitmed kirjalikud allikad. Nii kirjutab Halliste pastor Karl Ernst Berg (1773–1833) oma raamatus (õigemini õpikus) „Uus ABD ja Luggemise Ramat” 1811 „...Agga se on üks vägga rummal ja kuri viis, et palju neid, kes siin meie maal linno-puid piddavad, süggisel suitsoga linnud ärra tapwad...” Selle vältimiseks soovivat ta pakkтары asemel kasutusele võtta laudadest valmistatud tarud. „...Nisuggused kastid woib igga tallopoeg issi tehha ilma sure waewata. Kui lindosid nisugguste kastide sees petakse, siis woib met ja wahha neist ärra wõtta illosal wisil nenda, et mitte tarwis ei olle linde ärra tappa...”

Lisaks kastide või puutüvest õõnestatud osade pealepanemisele, kaevati mesilaste ruumipuuduse leevendamiseks mõnikord taru alla ka süvend. Selleks pidi taru paigutama nõlvakule, et selle alla kaevatud süvendist saaks sade- või lumevesi ära voolata. See võte võis vana 20. sajandil nn tunnelpõhja leiutamiseni. Praegugi lähtub mõne tarutüübi võrkpõhi samast ideest.

Nagu sellest lühikesest tagasivaatest mesipuude ehk tarude arengule näeme, sündisid palju mõtted, mis mesindust edasi viisid, juba mitu sajandit tagasi,

kuid teostati toonastest võimalustest ja teadmistest lähtuvalt. Kahjuks on aeg palju huvitavat materjali hävitanud, mistõttu võib arvata, et palju huvitavaid lahendusi on tänapäeva jaoks kaduma läinud.

RAAMTARUD

Nii nagu kauges minevikus lõppes meejaht, sai otsa metsamesinduse aeg, nii vajus ajalukku ka pakkтарыde aeg, et teha ruumi uuele – raamтарыde ajastule. Needki tarud üllatavad oma mitmekesisuse ja konstruktorite leidlikkuse poolt. Kirjanduse andmetel oli maailmas 1957.a kasutusel üle 500 erineva tarutüübi, aga napilt 50 aastat hiljem kirjutatakse juba ligi 600 erinevast tarutüübist.

Raamтарыde sünd

Esimesed katsed muuta mesilastaru lahtivõetavaks tehakse 18.saj lõpus 19. algul. Lahtivõetava taru loomisega on seotud oma aja kuulsamad mesinikud J.Z. Christ, F. Huber, P.I. Prokopovits, J. Dzierzen, L. Langstroth, A. Berlepsch jt.

Eesti taru

Tegemist oli nn raamat-тарыga. See koosnes ühesuurustest puutraamidest, milles paiknesid pesakärjed. Raamide otsa- ning ülemised liistud moodustasid nii taru lae kui ka seinad. Nimetus „raamat-тары” on tulnud sellest, et kirjeldatud taru raamid olid ühest küljest omavahel hingedega ühendatud. See võimaldas pere läbi vaadates pöörata raame nagu raamatulehti.

Nagu mainitud, tuntakse mitmeid raamтарыde loojaid. Slaavi päritolu mesinike ringkondades peetakse üheselt raamтары loojaks Ukraina mesiniku P.I. Prokopovitsit (1775–1850), kes võttis 1814.a kasutusele puudust valmistatud lahtivõetava taru. Prokopovitsi taru koosnes neljast üksteise otsa tõstetavast osast (korpusest). Neist kolm alumist olid pesakor-

pused, milles raame ei olnud. Raamid mõõtmetega 245×175 mm, paiknesid ainult kõige ülemises korpuses (magasinis). Seega ei olnud Prokopovitsi taru täies ulatuses lahtivõetav, vaid kujutas endast üleminekuvarianti pakkтарыlt raamтарыle. Uudse võttena kasutas Prokopovits oma taru juures puudust valmistatud emeraldusvõret, mis paiknes pesakorpuste ja magasinis vahel.

Prokopovitsi taru

1852.a konstrueeris Saksa mesinik Berlepsch taru, mis koosnes samuti kolmest osast, kuid äravõetava tagaseina asemel oli allalastav rippluuk. Erinevus Prokopovitsi tarust seisnes selles, et kõik kolm pesakorpust olid varustatud 222×185 mm raamidega, mida sai välja võtta taru küljel asuva luugi kaudu. Selline taru oli küllaltki ebamugav käsitseda, sest viimase raami läbivaatamiseks tuli eestpoolt kõik raamid välja võtta.

Murrangu lahtivõetavate tarude arengusse tõi Ameerika mesinik Langstroth, (1810–1895), kes 1851.a avastas nn „mesilaskäigu”. Mesilaskäigu all mõistetakse tänapäeval avaus, mida mesilased ei täida taruvaiguga (üle 5 mm) ega ehita sinna ka kärge (kuni 9 mm). Mesilaskäigu suuruseks on 5–9 mm. Selle mõõduga peaks arvestama iga meistrimees, kes asub uut taru konstrueerima või vana täiustama. Teisisõnu, raami otsaliistu ja taru seina vahe ei tohiks olla üle 9 mm ega alla 5 mm. Väiksema vahe kui 5 mm täidavad mesilased taruvaiguga ja suurema kui 9 mm ehitavad kõrge täis. Nende mõõtude vastu eksimine tekitab probleeme raamide nihutamisel kui ka välja võtmisel. Seda kogesid nii Prokopovits kui ka Berlepsch.

Seega võib Langstroth'i pidada esimese liigutatavate raamidega taru leiutajaks. Peale selle kuulub Langstroth'ile ka esimese pealt avatava taru leiutamise au. Liigutatavad ja pealt välja võetavad raamid muutsid mesilastega töötamise palju mugavamaks. Langstroth on ise kirjutanud oma taru kohta järgmist: "Ma olen veendunud, et nende raamide kasutamine annab uue tõuke mesindusele, tõstab mesinduskultuuri ja selle tulukust."

Langstrothi leiutis tähendaski suurt progressi mesinduses. Hiljem täiendas tema taru mesinik ja mesindusinventari tootja Rooth ja täiustatud taru hakati nimetama Langstroth-Roothi taruks. See hakkas väga kiiresti levima algul läänepoolkeral, siis kogu maailmas.

Professor J. Kuum (1991) on kindlaks teinud, et esimesed raamtarud Eestis olid kasutusel Vana-Kuuste Põllumajanduse Instituudi mesilas juba 1834–1839.a. Kahjuks ei ole teada, mis tüüpi need tarud olid.

Üheks aktiivsemaks raamtarude propageerijaks Eestis oli C.R. Jakobson, kes avaldas mitu pikemat õpetlikku mesindusalast kirjutist „Sakala Lisalehes” (1878). Peale mesindusalaste teadmiste levitamise oli ta ka aktiivne katsetaja, kes täiustas Berlepsch-tüüpi taru, et muuta see meie ilmastikuoludele sobivamaks.

Katuseta viljandi taru
Foto muuseumist

VILJANDI TARU

Esimesed katsed luua Eesti tingimustele sobiv tarutüüp tehti juba 19. saj lõpus, siis kui Viljandi Mesilastepidajate Seltsi poolt Jaan Rootsi (vanema)

eestvedamisel töötati välja nn „viljandi taru“. Heintali mõisahärra soovitusel võeti selle loomisel aluseks saksa mesiniku Gerstungi (1860–1925) taru raam, mõõtudega 400×250 mm. Viljandi tarus olid raamid püstiasendis. Taru joonised ja ehitamise õpetus avaldati 1905.a ajakirjas „Mesilane“. Algus oli tehtud ja nüüd sai Eestimaal hoo sisse tarude loomine ja ehitamine. Loomulikult

kaasnesid vaidlused raami suuruse ja selle asendi üle. On möödunud enam kui 100 aastat Tartu taru loomisest ja üle 80 aasta Eesti taru kasutuselevõtmisest, kuid vaidlemisel raami suuruse ja selle asendi üle ei ole lõppu näha.

1905.a revolutsiooni käigus said tugevasti kannatada ka tolleaegsed mesinike seltsid ja muud organisatsioonid. Osa seltsel keelustati, kuid mõned, mis paiknesid Tallinnast kaugemal, jätkasid oma tegevust. Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi tegevust võimude poolt ei keelustatud. Seltsi koosseisu kuulus ka mesinduse osakond. Selle üheks aktiivsemaks liikmeks oli Mart Reinik (1862–1940), kes tegeles mesindusega alates 1901.a. Mart Reinik kutsus kokku komisjoni, kuhu kuulusid J. Ariva (tegelik mesinik), Bach (mesinik) J. Kompus (tegelik mesinik ja Rannu kiriku köster), Tartu kooliõpetaja ja mesinik Künnapuu ning mesinik A. Käär. Komisjoni kuulusid veel K. Paulmeister (Põide kihelkonnakooli õpetaja, köster ja tegelik mesinik) ning Joh. Raudsepp (Räpina köster, kooliõpetaja ja tegelik mesinik). Kaks viimast võtsid vaidlustest osa peamiselt kirjavahetuse kaudu, sest liiklusolud ei võimaldanud suurte vahemaade tõttu komisjoni tööst osa võtta. Vaatamata erimeelsustele jõuti siiski kokkuleppele selles, et uue tarutüübi loomisel tuleb aluseks võtta Gerstungi raam, mille sisemised mõõdud olid 400×250 mm. Varem kasutas Gerstungi raami Keila mesinik A. Meyer (Vene karistussalklased mõrvasid ta 1905.a Klooga jaama lähistel). Vanemas kirjanduses nimetatakse seda raami vahel ekslikult Meyeri raamiks. Püstasendis kasutati Gerstungi raami ka Viljandi taru loomisel.

Tartu tarul on kolm toppega külgeina,

Tartu taru sünniaastaks võib lugeda aastat 1907, siis jõudis komisjon põhimõtteliselt kokkuleppele raami suuruse ja taru üldise ehituse osas.

suur otsaluuk (430×350 mm), klaasiga vahelaud ja sahtelpõhi. Taru pesaruum mahutas 12 400×250 mm pesaraami. Taru välisvooder ulatus 250 mm võrra üle pesaruumi ja see võimaldas kasutada ka täisraamilist magasinini nii nagu see algselt ette nähtud oligi. Seega oli meil Tartu taru näol tegemist põhimõtteliselt kahekorpuselise taruga. Vaatamata selle mõningatele puudustele (ehituse keerukus, sahtelpõhi, otsaluuk, kahepoolse kaldega katus ja ebamugav perede läbivaatamine pesaruumist üleulatava kõrge voodriosa tõttu), hakkas see tarutüüp eriti Lõuna-Eestis kiiresti levima. Põhja- ja Kirde-Eestis, aga ka Kagu-Eestis kasutati peamiselt Dadant-Blatti taru, mida masstoodanguna valmistasid Vjatka puutöömeistrid. See oli ka odavam ja kvaliteetsem kui Eestis valmistatud tartu tarud. Tartu taru võidukäik kestis peaaegu 20 aastat. Sellele aitasid suuresti kaasa Friedrich (Priidu, Riidu) Kask (1864–1940) poolt korraldatud arvukad taru valmistamise kursused. Tähelepanuväärne on see, et kursustel osalenud said kursuste lõppedes kaasa võtta oma kätega ehitatud taru.

Nagu öeldud, ei olnud tartu taru puudustest vaba, mistõttu juba 1928.a töötas Eesti Aianduse ja Mesinduse keskseltsi komisjon, kuhu kuulusid A. Mätlik, M. Reinik, K. Mäekala, Joh. Hio, H. Treufeld (Truupõld), P. Liebus ja H. Kõrgessaar välja Eesti taru. Ehitamise õpetus koos vajalike joonistega ilmus omaette raamatuna Tartus 1929.a. Taru väljatöötamisel võeti aluseks juba üsna laialt levinud tartu taru raam (400×250), jäeti ära üks toppega otsasein, mistõttu taru pesaruumi hakkas mahtuma senise 12 asemel asemel 16 raami. Ära jäeti ka suur otsaluuk, mis asendati 430×100 mm otsaluugiga (hiljem kadus seegi). Ära jäeti ka suuri vaidlusi põhjustanud sahtelpõhi. Eesti taru olulisim erinevus tartu tarust oli see, et voodriosa ulatus pesaruumist üle ainult 140 mm. See muutis taru läbivaatamise tunduvalt mugavamaks. Taru katuse võis teha nii ühe- kui ka kahepoolse kaldega. Hiljem jääd kindlaks ühepoolse kaldega katusele, sest seda oli tunduvalt lihtsam ehitada. 140 mm pesaruumist üle ulatav voodri-

osa ja katuseraami kõrgus olid välja arvestatud selliselt, et vajadusel sai ka eesti taru peal kasutada kas täisraamilist või ülestikku kaht poolraamilist magasini. Hiljem, kui tarusid tööstuslikult toodeti, muutusid nii katuseraam kui ka pesaruumist üle ulatuv voodriosa veel 40–50 mm võrra madalamaks, mis ei võimaldanud enam ei täisraamilist ega kaht ülestikku asetatud poolraamilist magasini peale panna.

Edasi hakkas eesti taru arenema kindlalt lamavtaru suunas. Pesaruumi suurendati 1958.a selliselt, et see hakkas mahutama 22–24 raami. Suurendatud pesaruumiga eesti taru esitletakse 1961.a Eesti Aianäituse- ja Mesinduse Seltsi Tartu osakonna teaduslikul sessioonil, kus selle kohta tehakse ka pikem ettekanne. Taru leiab arvukalt pooldajaid nii mesinike kui ka toonaste mesindusjuhtide hulgas ning hakatakse tunnustama eesti standardtaruna. Samal ajal hakatakse seda ka ainsa tarutüübina tööstuslikult tootma.

Eesti taru algvariant

Taru ees ja tagasein olid soojustatud, pesaruumis kaks vahelauda ja üks põhjani ulatuv vahesein. Taru eesseinas oli 300 mm pikkune ja 15 mm kõrgune lennuava ja tagaseinas teine 100 mm pikkune ja 15 mm kõrgune lennuava, varuemapere jaoks.

Taru ehitati kinnise põhjaga ja ilma gaasuguste luukideta, mis 15 aastat hiljem (seoses varroaaresta levikuga) muutusid jälle vajalikuks. Tarul oli ühepoolse kaldega katus, mis üldreeglina kaeti ruberoidiga. Kuna teisi tarusid Eestis tööstuslikult ei toodetud, levis see väga kiiresti ja muutus juba 70-ndate aastate alguseks valdavaks tarutüübiks Eestis.

Kuigi eesti taru oli laialt kasutusel, häiris paljusid mesinikke selle suur kaal. Juba tühjal (sõltuvalt puitmaterjali paksusest) võis selline taru kaaluda 50–70 kg. Ka

katus oli üsna raske (17–20 kg), mistõttu hakati otsima võimalusi kergema taru loomiseks. Sünnib 18-raamiline ühekordsete seintega taru. Antsla Põllumajandustehnikumi mesindusõpetaja Leo Olesk katsetab 12-raamiliste rootarudega, mis oli tegelikult juba samm korpus-tarude suunas, sest 12 raami mahutavale pesakorpussele sai peale asetada teise ja vajadusel ka kolmanda sama mahuga korpusse.

POLLI TARU

Veidi hiljem, kuuekümnendate aastate esimesel poolel konstrueeritakse ja võetakse kasutusele ühekordsete seintega ja 22 pesaraami mahutav nn Polli taru.

Ideaalse raami suuruse ja tarutüübi otsingud jätkuvad ja tundub, et need vaidlused ei lõpegi, sest sedasama Gerstungi raami (400×250) on viimase saja aasta jooksul vähemalt kolm korda üritatud kasutada nii püst- kui külili-asendis.

Tarude ehitamiseks kasutatavad materjalid

Puit on traditsiooniline ja kindlasti üks vanemaid tarude ehitamise materjale. Puidu positiivseks omaduseks on tema looduslik päritolu. Peale selle annab puit tarudele vajaliku tugevuse ja ilmastiku-kindluse. Peamiseks argumendiks puidu kasutamisel on aga see, et juba väga kauges minevikus, kui mesilane hakkas asustama meie praegusi alasid, valis ta oma eluasemeks just puu.

Tarude ehitamiseks kasutatakse peamiselt kuuske, mändi, lehist, aga ka pehmemat lehtpuud nagu haaba, pärna ja paplit. Kui okaspuud kasutatakse peamiselt karkasside ja korpusete ehitamiseks, siis lehtpuu sobib enam raamide valmistamiseks. Hoiduda tuleks lehtpuu kasutamisest taru pesaruumi valmistamisel, sest lehtpuu on vastuvõtlikum niiskuse toimele ja pesaruumi seinad võivad tugevasti kõmmelduda ja muuta taru liikuvate osade nihutamise raskeks. Ka ei sobi lehtpuu taru välisvoodriks, sest lehtpuulauad, vaatamata neid katvale värvile, võivad niiskuse ja päikese mõjul deformeeruda ja tekitada suuri pragusid.

Mitmetes Euroopa riikides kasutatakse tarude ehitamiseks lehisepuitu. Kuigi lehise ebaõigel ettevalmistamisel (varumine, kuivatamine, töötlemine) võib puit käituda ettearvamatult, korvab selle tema vastupidavus. Lehisepuidust valmistatud tarud võivad vastu pidada 40–50a (kuusepuidust tarude eaks loetakse keskmiselt 25 aastat).

Polli taru

Kvaliteetse taru ehitamine algab juba metsas puude langetamisega. Metsa ülestöötamine käib meil viimasel ajal aastaringiselt, mistõttu tuleb jälgida, et tarude tarbeks langetataks puud ajal, mil nad on punkeseisundis või nende elutegevus aeglustunud. Jämedates joontes võib tarude ehitamiseks kasutada puitu, mis on raiutud detsembrist kuni veebruari lõpuni. Muul ajal varutud puit tarude valmistamiseks hästi ei sobi, sest see „mängib”, st. paisub ja kahaneb vastavalt õhu niiskusele. Tagajärjeks on pragude tekkimine liitekohtadesse, detailide deformeerumine ja taru liikuvate osade kinnipaisumine. Kõige sobivamaks lähtematerjaliks hea taru ehitamiseks on läbi aegade peetud jalal kuivanud kuuske. Selline puu on „surnud” ega allu eriti õhu niiskusest tingitud muutustele. Tuleb siiski mainida, et metsakuivast kuusest valmistatud taru voodri iga on mõnevõrra lühema. Samuti üllatab metsakuiv kuusk meid töötlemisel ebameeldivalt kuivanud okstega, mis lauast välja kukuvad ja ehitatava taru kvaliteeti tunduvalt halvendada võivad.

Sobiva tarumaterjali saame siis, kui varutava ümarmaterjali ladva läbimõõt on vähemalt 14 cm. Ümarmaterjali laudadeks saagimisel tuleb arvestada, et palgi südamikust saetud lauad taru ehitamiseks ei sobi, sest need deformeeruvad kõige enam. Sellepärast on soovitatav juba saagimise käigus kaks südamikust

saetud lauda eemaldada ja kasutada neid muuks otstarbeks.

Saetavate laudade paksus valitakse vastavalt valmistatavate detailide mõõtmetele. Näiteks metsakuivast materjalist 15 mm paksuste detailide valmistamiseks on sobivaim 18–19 mm paksune materjal. Täiesti toore materjali saagimisel aga peaks laudade paksuseks olema 20–22 mm.

Mesinikel pole veel meelest läinud ajad, kui tööstuslikult toodetud tarudest käisid mesilased sisse-välja mitte ainult lennava, vaid ka läbi seintes olevate pragude. Peamiseks põhjuseks oli see, et tarude ehitamiseks kasutati liiga laia lauda (150 mm ja enam). Suurte pragude vältimiseks tuleb valida kitsamad laudad. Need

ei tohiks olla laiemad kui 80 mm. Taru ehitamine nõuab sellisel juhul küll rohkem aega, kuid tulemus on seda väärt. Seega peaks ümarmaterjalist saetavate laudade laius olema vähemalt 100 mm.

Hea taru valmistamiseks ei sobi kiirkui-vatis kuivatatud laudad! Tarude valmistamiseks saetud materjal tuleb vinnastada õhurikkasse, otseste päikesekiirte eest varjatud kohta. Varjualuse puudumisel tuleb lauavirnale ehitada katus.

Lauavirna alus peaks maapinnast olema vähemalt 20 cm kõrgemal ja hästi välja looditud. 5–6 m laudade puhul peaks vinn toetuma vähemalt 4-le alusprussile, kusjuurest äärmiste prusside kaugus laua otstest ei tohiks olla üle 50–60 cm. Virna laiuseks valitakse 100–120 cm.

Mida kitsam ja kõrgem on lauavirn, seda ühtlasemalt laudad kuivavad. On oluline, et laudad ei oleks tihedalt üksteise vastas, vaid paarisentimeetrite vahedega. Lauakihtide vahele (täpselt alusprusside kohale) asetatakse 2,5×2,5 cm vaheliistud. Selliselt vinnastatud laudades alaneb niiskusesisaldus paari suvekuuga 18–20 %-ni. Saame õhukuiva materjali. Õhukuiv materjal aga ei sobi veel tarude ehitamiseks. Sobivaim niiskusesisaldus oleks 15 %. Selle saavutamiseks lastakse puidul umbes kuu aega seista köetavas ruumis, kus temperatuur ei lange alla +15°. Kvaliteetse taru saame aga sellisest puidust, mis on varjualuses seisnud vähemalt 2 aastat.

Erinevate tarutüüpide raamide sisemõõtude võrdlus

(sisemõõdud millimeetrites)

Taru või raami tüüp	Raami		Pesaruum		
	kõrgus	laius	sügavus	laius	raamide arv
Eesti taru	250	400 (396)	300	428	16 – 22 – 25
Tartu taru	250	400	300	428	12
Viljandi taru	400	250	(450)	300	
Polli taru	400	250	(450)	300	22
Langstroth	232	441	(267)	(473)	
Rooth (USA-s)	232	448	(267)	(480)	
Langstroth (Skandinaavias ja meil)					
Farrar USA-s	160	360	(195)	(408)	
Farrar Skandinaavias	160	448	(195)	(480)	
Dadant	300	475	(350)	(507)	11
Dadant-Blatt	300	435	(350)	(463)	11
Dadant-Soo e Mätliku taru	300	400	(350)	428	
Gerstung	260	410	(310)	(438)	
Prokopovitši taru	175	245	?		
Berlepsch taru	185	222	?		
Kvinbi taru	300	475	(350)	(507)	8
Lajansi taru	410	330	(460)	(378)	20
Zander	220	420	(270)	(448)	
Dunai	360	420	(410)	(448)	
Motšalkin	750	245	?		
Borissovski	562	310	?		

Sulgudes olevad arvud on tuletatud ega pruugi olla täpsed

Näiteid maailma taruarhitektuuri ajaloost

Fotod Apimondia-2009 näituselt Montpellier'ist

Vaatlustaru Prantsusmaalt

Prantsusmaa, 1926

Itaalia, 1920

Taru Jaapanist

Sloveenia

Ungari, 1840

Saksamaa

Prantsusmaa

Prantsusmaa

Saksamaa, 1865

Austria

Rumeenia

Kreeka

Burkina Faso

Hispaania

Kahest futuristlikust tarust (Lego-taru ja pöörlevate pesaraamidega taru) oli lugeda MESINIKes nr. 55, 56 ja 57

Mali

Vabariiklik mesinduspäev

31. juulil algusega kell 10 Pärnumaal Uulu Kultuuri- ja Spordikeskuses

Päevakava

- 10.00 Avamine, päevakava ja tegevuste tutvustamine
- 10.15 Erinevatest mesilastarudest Eesti mesinduses eile ja täna
Antu Rohtla
- 11.00 Lamavtarudega mesindamine kevadest sügiseni, sülemlemise vältimine
Vahur Talimaa
- 11.30 Korpustarude kasutamise kogemusi. Kunstpered ja paarumispered vaheseintega tarukorpuses
Aimar Lauge
- 12.00 Tõuparandustöö uuest tegevuskavast ja selle kasust mesinikele
Aimar Lauge
- 12.15 Isetehtud taru on armas taru – loodetavasti see meeldib ka mesilastele?
Erinevate tarutüüpide ja inventari demonstratsioon ja mesinike arutelud

Lõuna

- 12.45 Eesti mesindusprogramm lõpeb ja järgmine algab. Mesinduse hetkeseis, register, seadusandlus, taimekaitsetööd ja mesindus, mesinduse üldised arengud – vajame ühiselt läbimõeldud mesinduse arengukava
Aleksander Kilk
- 13.30 Iga arengukava koostamine nõuab lähteolukorra läbiarutamist ja hindamist – kuidas seda süsteemiliselt ja targasti toimetada?
Viktor Rõbtšenko
- 14.00 Mesilashaiguste alane olukord Soomes, ameerika haudmemädaniku ja teiste haiguste seire ja tõrje kogemusi
Lassi Kauko, (tõlgib ja kommenteerib Aado Oherd)
- 15.00 Varroatoosiravimist **MiteAway II** ja selle katsetustest
Aado Oherd
- 15.15 Mesilashaiguste seire ja üldine olukord Eestis. Kevadiste langetiseproovide analüüside tulemusi
Arvi Raie
- 15.45 Küsimused-vastused, kohalalgatatud teemad, vaba mikrofoni
- 16.00 Mesindusinventari demonstratsioon, inventari ja mesilasemate ost-müük
Mesilate külastamine

Kuulutus

Müüa paarunud Kraini mesilasemad.
Algmaterjal Norrast ja Austriast.
Kontakt 5160157,
Aare Jõumees

Eesti Mesinike Liit, J.Vilmsi 53 g, 10147 Tallinn, e-post: aleks.kilk@mail.ee või uku.pihlak.002@mail.ee,
Kontakttelefon: 52-93589 (A. Kilk) või 63 764 93 (EML kontor teisipäeviti ja reedeti kell 10 – 16 (Ine Leinuste).
Mesindusalane teave ka Internetis: www.mesindus.ee

Eesti mesindust arendatakse käesoleval ajal Eesti Mesindusprogrammi

“Mee tootmise ja turustamise arendamise Eesti riiklik programm 01.09.2007 – 31.08.2010” tegevuste kaudu

Mesindusprogrammi eesmärkideks on: mesinike ja mesindusseltside abistamine ja toetamine mesinduspäevade ja –õppuste korraldamisel ning kohaliku mesinduselu edendamisel; teabelevi arendamine ja mesinike erialane parem teavitamine; mesinduse efektiivsete tehnoloogiliste lahenduste arendamine, tutvustamine ja propageerimine; toote- ja turuarenduse tegevuste suunamine ja toetamine; varroatoosi ja teiste mesilashaiguste tõhusate tõrjemeetodite ja –võtete propageerimine ning mesinike nõustamine mesilashaiguste tõrjel; mee kvaliteedi seireuuringute korraldamine ja mesinike teavitamine ning nõustamine küsimustes, kuidas mee tootmise ja käitlemise protsessis mee kvaliteeti säästa ja parandada. Programmi raames valmistatud materjalid on tasuta